

NATUUR IN ZWEDEN

ONEINDIGE BOSSEN, SPIEGELLENDE MEREN EN UITGESTREKTE VLAKTES

PETER TIMMERMAN

Zweden is bekend vanwege zijn beroemde merken zoals Ikea, Björn Borg en Volvo. Bij de Volvo-reclames zie je stevast het prachtige landschap op de achtergrond voorbij zoeven. Dit landschap is op het eerste gezicht minder spectaculair dan dat van Noorwegen en Schotland, maar bezit wel een fascinerende grootsheid en intimiteit. Van spiegelen meer met aanlegsteiger tot uitgestrekte vlaktes die hun Europese weerga niet kennen.

Als iets kenmerkend is voor het Zweedse landschap is het wel de uitgestrektheid ervan. Deels heeft die te maken met de omvang van het land. In oppervlakte is Zweden bijna elf keer groter dan Nederland. Ook is het land nogal langgerekt; de afstand tussen de noordelijkste stad Kiruna en de zuidelijkste stad Trelleborg is vergelijkbaar met die tussen Groningen en Madrid. De afmetingen alleen kunnen de uitgestrektheid van Zweden echter niet verklaren. Ook de ijstijden droegen hier hun steentje aan bij. De schaalgrootte waarop de ijsmassa's het land boetseerden, weerspiegelt zich nog steeds in het landschap. In het berggebied Härjedalen zijn hierdoor niet alleen glooiende bergen, maar ook enorme vlaktes te vinden. Een oerlandschap met een uitgestrektheid die zijn Europese weerga niet kent. In Härjedalen waan je je in Noord-Amerika.

ARCHAÏSCHE SCHOONHEID

Die uitgestrektheid kom je ook in het zuiden van Zweden tegen. Zoals in Skåne: de landbouwregio met zijn golvende graanvelden. Een vergelijking met Denemarken is hier vanwege de verwantschap op zijn plaats. Er is echter één cruciaal verschil: de schaal. Wie via het lieflijke Denemarken Zweden binnenkomt, raakt direct onder de indruk van de grootsheid van het Zweedse landschap. Skåne is een soort mega-Denemarken: de velden en kavels zijn groter, de heuvels hoger en je kunt stukken verder kijken.

De bergen in Zweden bezitten een archaïsche schoonheid. Ze behoren tot de oudste ter wereld en zijn zo'n vierhonderd miljoen jaar geleden gevormd toen twee aardchollen op elkaar botsten. Het gebergte dat toen ontstond strekt zich uit van Schotland tot aan Noord-Noorwegen. Deze bergketen vormt tot op de dag van vandaag de natuurlijke grens tussen Noorwegen en Zweden. Destijds was dit een spectaculair hooggebergte, met toppen tot vijfduizend meter. Omdat het gebergte ongelofelijk oud is, hadden wind, water en vooral ijs tientallen miljoenen jaren vrij spel. Tijdens de ijstijden schuurden massa's ijs van wel drie kilometer dik over deze bergen. Erosie bracht de spitse vijfduizenders terug tot oerbergen met zacht glooiende, haast sensuele vormen. De hoogste berg van Zweden, de Kebnekaise, meet tegenwoordig 2102 meter.

Aan de westkust van Noorwegen zorgde de Atlantische Oceaan voor het smelten van de ijsmassa. Gletsjers en smeltwater sletten diepe fjorden uit. De oostkust van Zweden en de westkust van Finland, beide grenzend aan de Botnische Golf, hebben geen fjorden. De ijsmassa kon daar niet smelten, omdat de Botnische Golf compleet bevroren was. Het ijs oefende grote druk op de bodem uit; aan Zweedse zijde klonk de grond met achthonderd meter in. Sinds het smelten van het ijs is de bodem hier weer met 286 meter opgeveerd: één van de meest spectaculaire postglaciale landopheffingen ter wereld. Vandaag de dag veert de bodem van de Botnische Golf nog steeds op met circa acht millimeter per jaar. Geologen schatten dat

ON-EUROPESE VLAKTES IN BERGGEBIED HÄRJEDALEN

FOTO: PETER TIMMERMAN

Zweden en Finland over vijftienghonderd jaar via een landengte ter hoogte van Umeå-Vaasa aan elkaar gegroeid zijn, mits de zeespiegel niet te hard stijgt natuurlijk.

Dankzij het geschuur en gepolijst van ijs en water zijn de scherpe kantjes van het landschap afgehaald, waardoor er toegankelijke natuur is ontstaan. In Schotland of Noorwegen bleef de natuur ruiger, maar daardoor ook afstandelijker. Het is een imposant tafereel om van veilige afstand te bewonderen. In Zweden kun je je letterlijk onderdompelen in de natuur: zwemmen in een helder meer, een heuvel opwandelen of bessen plukken in een mossig bos. De natuur in Zweden is intiem.

HONDERDDUIZEND MEREN

De zware ijsmassa's polijstten niet alleen de bergen, maar sleten ook de harde rotsbodem uit. Daarom zijn Zweden en Finland bedekt met meren. De rotsbodem waarin de meren zijn uitge-sleten is uitzonderlijk oud: 2 tot 1,3 miljard jaar. Een dikke laag gneisgesteente, ook wel het Baltische schild genoemd, vormt de ondergrond voor Noorwegen, Zweden, Finland en de Baltische staten Estland, Letland en Litouwen. In Zweden is deze oeroude bodem gemakkelijk terug te vinden.

Zweden telt in totaal 97.500 meren (met een oppervlakte groter dan 8.000 vierkante meter). Als je de kleintjes meerekent, zijn het er met gemak honderdduizend. De grootste meren bevinden zich in het zuiden. Daaronder Vänern en Vättern, respectievelijk vijf en anderhalf keer het IJsselmeer. Veel Zweden hebben een stuga (vakantiehuisje) aan een meer, met aanlegsteiger en boot. Vaak zijn er zwemstrandjes en drijft er een houten vlonder met daarop een duiktoren. 's Winters zijn de meren ideaal voor een schaats- of langlauftocht. Soms dienen ze als afsteek voor de sneeuwscooter.

BOMEN AAN ZEE

Zweden grenst aan de Noordzee, het Skagerrak en Kattegatt. Om precies te zijn, en aan de Oostzee. Via de Öresund, kleine en grote Belt staan beide zeeën met elkaar in verbinding. De Öresund is voor Zweden belangrijk. Deze smalle zeestraat die het land van Denemarken scheidt, is een druk bevaren route. Toen Skåne nog deel uitmaakte van Denemarken, werden de Deense koningen rijk van de tol die ze hier hieven. Tegenwoordig zijn Zweden en Denemarken ter hoogte van Kopenhagen en Malmö met elkaar verbonden via de Öresundsbrug.

In de Oostzee liggen de Zweedse eilanden Öland en Gotland. Vanwege het aangename klimaat zijn ze favoriete vakantiebestemmingen voor de Zweden. Öland ligt dicht bij het vasteland; ter hoogte van Kalmar strekt zich een vijf kilometer lange brug uit naar het eiland. Öland valt op door zijn langgerektheid: het eiland is 137 kilometer lang, terwijl het slechts zestien kilometer breed is. Gotland, ongeveer zeven keer Texel, ligt negentig kilometer uit de Zweedse kust en is prima per ferry of vliegtuig te bereiken. Het eiland heeft verlaten stranden die zomers tropisch ogen. Op sommige plekken loopt bos tot pal aan de kust door, een magisch gezicht. Het noordelijkste deel van Gotland, het aparte eiland Fårö, omvat wonderlijke rotsformaties. Steile kolommen steen zijn overgebleven toen het omringende zachte gesteente door het water is weggeslagen. De ongenaakbaarheid van het eiland sprak tot de verbeelding van de Zweedse cineast Ingmar Bergman. Op Fårö schoot hij *Såsom i en spegel* (1961) en *Persona* (1966). Hij raakte zo van het eiland onder de indruk dat hij er een huis liet bouwen.

ONEINDIGE BOSSEN

Wie door Midden- en Noord-Zweden rijdt, krijgt het gevoel dat er geen eind aan de bossen komt, zo uitgestrekt zijn ze. In totaal beslaan de bossen bijna zeventig procent van Zwedens

oppervlakte. Hoe noordelijker, des te ranker de dennen en berken. Als ze dicht op elkaar staan en de zon er laag doorheen schijnt, doen ze je haast hallucineren. Een beuk, eik of kastanje kom je in Skåne nog wel eens tegen, in Lapland is dat uitgesloten.

Met de alom aanwezigheid van hout, en de afwezigheid van klei en leem, is het niet verwonderlijk dat het overgrote deel van de Zweedse huizen en schuren van hout gemaakt is. Er zijn zelfs kerken compleet uit hout opgetrokken. Favoriete kleur verf in Zweden is falurood, een kleur afkomstig uit de kopermijnen van Falun. Bijna alle houten schuren en boerderijen zijn in deze kleur geschilderd, omdat het de goedkoopste verf is. Welgestelde Zweden schilderen hun houten villa's wit of geel.

LAGE EN TRAGE ZON

Zweden ligt veel noordelijker dan men vaak denkt. Skåne bevindt zich al ter hoogte van Schotland, en Lapland ligt noordelijker dan IJsland. Zweden ligt globaal op dezelfde breedtegraad als Alaska. Dit betekent dat de zon er relatief laag aan de hemel staat, waardoor land en lucht meer diepte en reliëf krijgen. Het licht is zacht van karakter, omdat het een lange weg door de dampkring aflegt. Zomers oogt het licht in Zweden, vergeleken met Nederland, enigszins lente- of herfstachtig. Om een idee te krijgen: op 21 juni staat de zon in Kiruna even hoog aan de hemel als in Utrecht op 2 september.

Zomers schijnt de zon op het noordelijk halfrond over de pool heen en gaat hij op de noordpool een half jaar niet meer onder. In de gebieden boven de poolcirkel blijft de zon meer dan één nacht boven de noordelijke horizon hangen. In de zuidelijke provincies van Zweden gaat de zon 's nachts wel onder, maar niet erg diep, waardoor de hemel in het noorden blijft schemeren. 's Winters daarentegen verdwijnt de zon juist ver achter de horizon; op de noordpool heerst dan een half jaar duisternis. Niet december en januari zijn in Zweden de somberste maanden, maar oktober en november. Dan treedt de donkerte al in, maar ligt er nog geen sneeuw die het spaarzame licht kan weerkaatsen.

Er is nog een verschijnsel dat het licht in het noorden bijzonder maakt en dat is de traagheid ervan. Omdat de absolute draaisnelheid van de aarde richting de polen afneemt, glijdt de zon langzamer aan het firmament voorbij. Dit traag verglijden van het licht is goed te merken aan de schemering die in het noorden ruim tweeënhalve keer langer duurt dan in gebieden rond de evenaar. Vanwege de langzaam bewegende en laagstaande zon heerst er in het noorden een heel ander levensgevoel dan in het zuiden. In Spanje bijvoorbeeld is het licht hard en fel. De hoogstaande zon doorkruist rap het hemelgewelf en verdwijnt plots achter de horizon, om een gitzwarte nacht achter te laten. Het zuiden is een wereld van contrasten waarin de dingen intens aanwezig zijn. In het noorden is het licht zachter en verloopt alles meer geleidelijk. Dit is het land van de schemering; dag en nacht gaan haast onmerkbaar in elkaar over en vormen een dromerig decor voor het leven. Zweden is een raadselachtig land van traag verglijdende stemmingen, waarin de tijd soms even stil lijkt te staan.

Ir. P. Timmerman is schrijver en fotograaf. Hij komt geregeld in Zweden om natuur en steden te fotograferen. Dit artikel is gebaseerd op zijn recent verschenen boek Zweden – Het land van Johnny Ohlsson en de raggarbilar. Dit foto- en tekstboek belicht naast het landschap ook de raggarbilcultuur: het in grote Amerikaanse sleeën of verbouwde Volvo's rondrijden. Het boek is te bestellen bij de boekhandel.